

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ РЕФОРМИ ЯК ЧИННИК ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація

Розглянуто деякі аспекти законодавчого забезпечення якості і доступності освіти в Україні. Проаналізовано сучасні світові тенденції у підходах до вирішення проблем якості і доступності освіти. Визначено вплив законодавчого забезпечення розвитку освіти протягом життя на гуманітарну безпеку країни. Запропоновано заходи щодо законодавчого та методичного забезпечення освітньої реформи в частині врегулювання та розвитку системи освіти протягом життя в Україні.

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ РЕФОРМИ ЯК ЧИННИК ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Ключовими індикаторами ефективності освітньої системи будь-якої країни є доступність і якість освіти. Ці два базових індикатори включають цілу низку показників, серед яких особливо важливе місце посідає розвиток освіти протягом життя. *Освіта протягом життя значною мірою корелює з такими важливими проблемами, як відповідність ринків праці й освіти, визнання попередньої освіти, розвиток дистанційної освіти, використання потенціалу неформальної та інформальної освіти тощо.* Очевидно, що всі ці напрями потребують законодавчого забезпечення та врегулювання. Наразі зазначені проблеми ще не отримали чіткої артикуляції в законах та законопроектах. Сьогодні маємо лише побіжну згадку вказаних напрямів в Законі України «Про вищу освіту», проекті Закону «Про освіту». Л. Гриневич відзначила: «Закон «Про освіту» має описувати реформу, принаймні, головні основи освітньої реформи від дошкільної освіти до освіти дорослих. На основі написаного в галузевому законі далі розроблятимуться спеціальні закони – «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійну освіту», «Про освіту дорослих» [1].

Тут варто зробити важливе зауваження. Освіта дорослих є частиною більш широкого феномену – освіти протягом життя (Life Long Learning – LLL). *Тому доцільно розробляти і приймати закон саме «Про освіту протягом життя», в якому, окрім освіти дорослих, буде врегульована державна політика щодо різноманітних форм і видів освіти (неформальної, інформальної, домашньої, дистанційної, екстернату тощо).*

Сьогодні підтвердження результатів неформального навчання регламентується законами України «Про зайнятість населення» та «Про професійний розвиток працівників». Однак основний акцент в них зроблено на робітничі професії, що є суттєвим недоліком, оскільки не враховує глобальні тенденції розвитку економіки, які демонструють зменшення частки робітничих

професій та швидке зростання сегменту кваліфікованих фахівців невиробничої сфери, ІТ галузі, соціальних комунікацій та послуг тощо.

За деякими оцінками, фінансовий потенціал ринку освіти протягом життя в Україні становить близько 117 млрд грн на рік, тобто 7,8 % ВВП України, що характеризує освіту як одну з провідних галузей у структурі вітчизняної економіки. Прогнозоване зростання становить 3-7 % щорічно протягом наступного десятиліття. Таким чином, до 2024 року він збільшиться до 150 млрд грн [2].

Концепція LLL з часом змінювалась. У 1970–1980-х рр. безперервна освіта була орієнтована на надання непривілейованим верствам населення можливості зміни свого статусу за рахунок підвищення освітнього рівня. На початку 2000-х рр. освіта протягом життя розглядалася переважно як засіб адаптації трудових ресурсів до швидких технологічних змін. Сьогодні в концепції LLL посилюються мотиви особистісного зростання. Опитування, проведене серед громадян країн ЄС, засвідчило, що 70 % респондентів виявили бажання вчитися. При цьому 80 % вважають, що освіта має покращити їхнє професійне життя, а 72 % – особисте [3].

Усвідомлення важливості освіти протягом життя для людського розвитку привело на початку XXI століття до модернізації європейської політики у сфері освіти. Лісабонський саміт Ради Європи у березні 2000 року прийняв «Меморандум освіти протягом життя» (A Memorandum of Lifelong Learning) [4]. В Меморандумі підкреслюється, що безперервна освіта повинна стати головною політичною програмою громадянського суспільства, соціальної єдності й зайнятості.

Розвиток системи освіти протягом життя має велике значення для забезпечення відповідності ринків праці й освіти, забезпечення вітчизняної економіки кваліфікованими кадрами, зниження рівня безробіття, а відтак безпосередньо впливає на гуманітарну безпеку держави. Дослідження Інституту соціології НАН України, які в моніторинговому режимі здійснюються з 1992 року, свідчать, що близько 60 % українців не можуть

знайти роботу за набутою спеціальністю, а 25 % готові пожертвувати спеціальністю заради отримання роботи. За даними Державної служби зайнятості, серед зареєстрованих безробітних кожен четвертий мав вищу освіту, 22 % – базову та неповну вищу освіту, третина осіб закінчили професійно-технічні навчальні заклади, середню освіту мали 19 % тих, хто шукає роботу [5].

Світові тенденції розвитку освіти

Світовим трендом в сучасній освіті є прискорений розвиток таких напрямів, як освіта протягом життя (Life Long Learning – LLL), неформальна та інформальна освіта, дистанційна освіта – переважно в онлайн форматах. 18 грудня 2006 року Європейський Парламент та Рада ЄС прийняли Рекомендації 2006/962/ЄС «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя». *Основні компетенції тут визначаються як необхідні всім громадянам для особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування.*

Еталонні рамки визначають вісім основних компетенцій:

- 1) спілкування рідною мовою;
- 2) спілкування іноземними мовами;
- 3) знання математики та загальні знання у сфері науки і техніки;
- 4) навички роботи з цифровими носіями;
- 5) навчання заради здобуття знань;
- 6) соціальні та громадянські навички;
- 7) ініціативність та практичність;
- 8) обізнаність та самовираження у сфері культури.

Усі основні компетенції вважаються однаково важливими, оскільки кожна з них допомагає успішному життю в суспільстві, що будується на знаннях. Багато компетенцій є близькими та пов'язаними: аспекти, які є основними в одній області, допомагають в іншій. Загальні знання мов, освіченість, здібність до кількісного мислення та обізнаність у сфері інформаційних та комунікаційних технологій – це необхідна основа для

навчання, а навчання заради здобуття знань включає всю навчальну діяльність. Еталонними рамками визначаються: критичне мислення, творчість, ініціативність, вміння вирішувати проблеми, оцінка ризику, вміння приймати рішення та вміння конструктивно керувати емоціями. Усі вони важливі для всіх восьми основних компетенцій.

У майбутньому на розвиток неформальної освіти будуть впливати три глобальні тенденції. Перша – зростання так званої гігономіки (Gig Economy), яка проявляється в тому, що все більше людей надають перевагу роботі на себе перед зайнятістю на традиційної роботі. Другий глобальний тренд пов'язаний з прагненням сучасної людини до індивідуальної самореалізації. Третій полягає в децентралізації глобального освітнього ринку. Нинішні споживачі освітніх послуг тепер самі вирішують, що, коли і в який спосіб вони хочуть вивчати. Дистанційна освіта на основі інформаційних технологій дозволяє врахувати ці тенденції [6]. Потрібно також відзначити підвищення ролі неформальної онлайн-освіти для кар'єрного зростання. Можна стверджувати, що в майбутньому така форма навчання дозволить освоїти необхідний рівень з кожної дисципліни, залежно від вимог професії.

Глобальний ринок онлайн-освіти у 2014 році оцінювався в 165,36 млрд доларів і за прогнозами буде зростати в середньому на 5,08 % до кожного попереднього року до позначки 243,8 млрд доларів до 2022 р. *Ключовими факторами зростання ринку онлайн-освіти є гнучкість навчання, низька вартість, легка доступність, швидке збільшення кількості користувачів Інтернету* [7].

Позитивне ставлення до використання нових технологій невпинно зростає й у царині формальної освіти. Якщо у 2002 р. менше половини респондентів з академічного середовища Сполучених Штатів вважали онлайн-освіту необхідною умовою для розвитку ВНЗ, то в 2012 р. майже 70 % представників навчальних закладів США відзначили, що онлайн-освіта є важливим елементом довгострокового стратегічного розвитку ВНЗ [8].

За прогнозами експертів, до 2019 р. 50 % всіх курсів вищої школи США будуть надаватися в онлайн-режимі [9].

Аналогічна ситуація складається і на європейському освітньому ринку. За даними звіту *Impact of Distance Education on Adult Learning* (Вплив дистанційної освіти на навчання дорослих), лише 20 % вищих навчальних закладів Європи, які брали участь в опитуванні, не пропонують у будь-якому форматі дистанційні курси; 9 % пропонують отримання виключно онлайн-освіти. Половина ВНЗ пропонує онлайн-курси як доповнення до основного навчального процесу, ще 20 % будують навчання на основі змішаної моделі [10].

Дедалі більшої популярності набувають форми змішаної освіти. Засновник масових відкритих онлайн-курсів edX Анант Агарвал (Anant Agarwal) пропонує альтернативу стандартній американській моделі чотирирічного навчання у ВНЗ: студенти проходять перший вступний курс за допомогою дистанційного навчання, наступні два роки вони відвідують університет, а в останній рік студенти мають можливість працювати неповний робочий день і закінчити навчання в режимі онлайн. На його думку, така модель може бути більш приваблива, ніж традиційна, особливо для бажаючих поєднати навчання з роботою або доглядом за дитиною [11].

Массачусетським технологічним інститутом створена платформа для онлайн-навчання – MIT OpenCourseWare. На сайті можна пройти понад 2000 курсів, доступних не тільки англійською мовою, а й рядом інших мов. Онлайн-курси використовуються в навчальному процесі самого Массачусетського інституту, вони доступні усім охочим безкоштовно. *Як показує практика, застосування змішаної моделі навчання виявляється продуктивнішим, тому що дозволяє активізувати інтерес учнів, підвищити їх успішність, а головне – така модель враховує мінливий стиль життя суспільства.*

Можна стверджувати, що світовий ринок освітніх послуг в подальшому буде характеризуватися стрімким розвитком освіти протягом життя, в якій на чільне місце дедалі більше виходитимуть різноманітні форми онлайн-освіти.

Висновки

Для національної безпеки України значення законодавчого забезпечення освітньої реформи в частині освіти протягом життя визначається такими її складовими:

- додаткова освіта сприяє формуванню професійної основи кадрового потенціалу сучасної високотехнологічної економіки. Споживачами послуг даної частини системи неперервної освіти є соціально адаптована частина населення, яке отримує освіту послідовно на всіх її рівнях;

- забезпечення адаптації різноманітних груп населення до мінливих умов життя. Це передбачає освіту, спрямовану на адаптацію й реабілітацію соціальних і професійних груп, не здатних самостійно пристосуватися до швидкозмінного соціального середовища. Крім того, до цієї підсистеми залучаються громадяни, які через різні причини не мають доступу до формальної системи професійної освіти, що створює для них загрозу десоціалізації;

- задоволення різноманітних індивідуальних освітніх потреб громадян, наприклад, мовну підготовку, отримання психологічних, культурологічних та інших знань, комунікативних навичок, спеціальних умінь тощо.

Усі ці складові сприяють підвищенню якості людського капіталу, розвитку економіки, зниженню рівня безробіття і соціальної напруги, задоволенню особистих потреб громадян, і тому відіграють значну роль у забезпеченні національної безпеки держави.

Рекомендації

Законодавче врегулювання освіти протягом життя повинне виходити з принципу її визнання як повноправної освітньої практики з належною увагою до розвитку необхідних інституцій та інфраструктури, контролю якості та забезпечення визнання різноманітних форм освіти. Це диктується як ключовими світовими трендами розвитку освіти, так і потребами національної безпеки. Насамперед, необхідно сформувати умови й механізми визнання різноманітних форм навчання, а не лише формальної освіти.

Досягнення цієї мети потребує виконання ряду завдань:

1. Міністерству освіти і науки України, Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти із залученням інших зацікавлених учасників (представників навчальних закладів, експертів в освітній сфері, промоутерів неформальної та інформальної освіти) створити робочу групу з розробки проекту Закону України «Про освіту протягом життя», в якому визначити принципи і механізми визнання та підтвердження у системі формальної освіти кваліфікацій, здобутих шляхом неформальної та інформальної освіти, відповідно до частини 5 статті 9 «Види та форми здобуття освіти» проекту Закону України «Про освіту» № 3491 від 19.11.2015 р.: *«Кваліфікації, здобуті шляхом неформальної та інформальної освіти, можуть бути підтверджені та визнані у системі формальної освіти».*

2. Міністерству освіти і науки України, Інституту модернізації змісту освіти МОН України та Інституту інформаційних технологій і засобів навчання Національної академії педагогічних наук України для забезпечення успішної імплементації законодавства в галузі освіти протягом життя опрацювати ефективні моделі оцінки й визнання попереднього навчання із забезпеченням зв'язку національних моделей визнання попереднього навчання з європейською структурою кваліфікацій, гарантуванням їх порівнянності й прозорості. В ході роботи врахувати рекомендації Європейського Парламенту та Ради ЄС *«Про основні компетенції для навчання протягом усього життя».*

3. Міністерству освіти і науки України та Інституту модернізації змісту освіти МОН України розробити навчальні програми та забезпечити підготовку

персоналу для системи навчання протягом життя за наступними напрямками діяльності: викладання; управління; науково-аналітичне забезпечення; використання новітніх технологій; планування навчальних програм тощо.

4. Міністерству освіти і науки України, Інституту інформаційних технологій і засобів навчання Національної академії педагогічних наук України та Інституту модернізації змісту освіти МОН України забезпечити підготовку фахівців в галузі дистанційної освіти. Розробити навчальні програми з організації та проведення дистанційного навчання і започаткувати у профільних ВНЗ відповідні окремі навчальні курси.

5. Кабінету Міністрів України, Міністерству освіти і науки України, Державній службі зайнятості розробити проекти поправок до законів України *«Про зайнятість населення»* № 5067-VI від 05.07.2012 р. та *«Про професійний розвиток працівників»* № 4312-VI від 12.01.2012 р. в частині визнання результатів неформальної освіти з урахуванням сучасних тенденцій розвитку економіки та глобальних освітніх трендів:

- визнання неформальної освіти не лише за робітничими спеціальностями;
- визнання результатів дистанційної та онлайн-освіти.

Відділ гуманітарної безпеки

(М.М. Карпенко)

№ 31, Серія «Гуманітарний розвиток»

Джерела

1. Гриневич Л. Стратегічний напрям реформи зрозумілий // Osvita.ua [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/reform/49558/>
2. Потенціал вітчизняного ринку освіти протягом життя // Освітня політика. Портал громадських експертів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mvshky3boruw63rnovqs433sm4.cmle.ru/ua/tsifri-i-fakti/367-potentsial-vitchiznyanogo-rinku-osviti-protyagom-zhittya>
3. Towards an institutional strategy for Lifelong Learning in Higher Professional Education // Published by the FLLLEX consortium May 2012 [Electronic resource] – Mode of access: www.aqu.cat/doc/doc_16974883_1.pdf
4. A Memorandum on Lifelong Learning // Commission of the european communities [Electronic resource] – Mode of access: http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf
5. Пропозиція робочої сили та попит на неї. Статистичні таблиці та графічні матеріали (оновлено 02.11.15) // Державна служба зайнятості [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350802>
6. Connie I. Reimers-Hild. Future-Focused Leadership: Three Mega-Trends Influencing Distance Learning // University of Nebraska-Lincoln [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.nboa.org/HigherLogic/System/DownloadDocumentFile.ashx?DocumentFileKey=e247025f-65d9-4c61-a853-c8c4febe1119>
7. Global E-Learning Market Outlook (2014-2022) // PR Newswire, NEW YORK, Sep 21, 2015 [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.prnewswire.com/news-releases/global-e-learning-market-outlook-2014-2022-300146534.html>
8. Allen I.E., Seaman J. (2013) Changing Course: Ten Years of Tracking Online Education in the United States // Babson Survey Research Group and Quahog Research Group [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.onlinelearningsurvey.com/reports/changingcourse.pdf>

9. Michael Horn, Keynote Speaker. Disrupting Class: How Disruptive Innovation Will Change the Way the World // NBOA [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.nboa.org/HigherLogic/System/DownloadDocumentFile.ashx?DocumentFileKey=e247025f-65d9-4c61-a853-c8c4febe1119>

10. Distance education in European higher education. Report 1 (of 3), 2014 // The IDEAL Project [Electronic resource] – Mode of access: https://idealprojectblog.files.wordpress.com/2013/11/ideal_report_final.pdf

11. The future of universities: The digital degree // The Economist, 28.06.2014 [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.economist.com/news/briefing/21605899-staid-higher-education-business-about-experience-welcome-earthquake-digital>